מסילת ישרים — בביאור חלקי הזריזות

בְּבֵאוּר חֶלְקֵי הַזְּרִיזוּתחֶלְקֵי הַזְּרִיזוּת שְׁנַיִם, אֶחָד קֹדֶם הַמַּעֲשֶׂה וְאֶחָד אַחֲרֵי כֵּן.

קֹדֶם הַתְּחָלַת הַמַּעֲשֶׂה הוּא שֶׁלֹּא יַחְמִיץ הָאָדָם אֶת הַמִּצְוָה,

אֶלָּא בְּהַגִּיעַ זְמַנָּהּ אוֹ בְּהִזְדַּמְּנָה לְפָנָיו אוֹ בַּעֲלוֹתָהּ בְּמַחְשַׁבְתּוֹ, יְמַהֵר יָחִישׁ מַעֲשֵׂהוּ לֶאֱחֹז בָּהּ וְלַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ וְלֹא יַנִּיחַ זְמַן לִזְמַן שֶׁיִּתְרַבֶּה בֵּינְתַיִם. כִּי אֵין סַכָּנָה כְּסַכָּנָתוֹ, אֲשֶׁר הִנֵּה כָּל רֶגַע שֶׁמִּתְחַדֵּשׁ, יוּכַל לְהִתְחַדֵּשׁ אֵיזֶה עִכּוּב לַמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב.

וְעַל אֲמִתַּת זֶה הַדָּבָר הֶעִירוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בראשית רבה פרק עו): בְּעִנְיַן הַמְּלָכַת שְׁלֹמֹה שֶׁאָמַר דָּוִד לִבְנָיָהוּ (מלכים א א): וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ אֶל גִּחוֹן, וְעָנָה בְּנָיָהוּ: אָמֵן, כֵּן יֹאמַר ה'.

אָמְרוּ, זֶה לְשׁוֹנָם (בראשית רבה עו): רַבִּי פִּינְחָס בְּשֵׁם רַבִּי חָנָן דְּצִפּוֹרִי, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (דבה"א כב): הִנֵּה בֵן נוֹלָד לָךְ הוּא יִהְיֶה אִישׁ מְנוּחָה? אֶלָּא הָרִבֵּה קָטֵגוֹרִין יַעַמְדוּ מִכָּאן וְעַד גִּיחוֹן.

עַל כֵּן הִזְהִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא שמות י"ב:י"ז): וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת, מִצְוָה הַבָּאָה לְיָדְךָ אַל תַּחְמִיצֶנָּה,

וְאָמְרוּ (נזיר כג, ב): לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם לִדְבַר מִצְוָה, שֶׁלְּפִי שֶׁהִקְדִּימָה בְּכִירָה לַצְּעִירָה, זָכְתָה וְקָדְמָה אַרְבָּעָה דּוֹרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל לַמַּלְכוּת.

וְאָמְרוּ (פסחים ד): זְרִיזִים מַקְדִּימִים לַמִּצְווֹת. וְכֵן אָמְרוּ (ברכות ו): לְעוֹלָם יָרוּץ אָדָם לִדְבַר מִצְוָה וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת.

וּבַמִּדְרָשׁ אָמְרוּ (ויקרא רבה פ' מח): הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת, בְּזְרִיזוּת, כְּאֵלִּין עוּלֵמָתָא, כַּמָּה דְּאַתְּ אָמַר (תהלים סו): בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפֵפוֹת.

כִּי הַזְּרִיזוּת הִיא מִדַּת שְׁלֵמוּת גָּדוֹל אֲשֶׁר טִבְעוֹ שֶׁל הָאָדָם מוֹנְעָהּ מִמֶּנּוּ עַתָּה. וּמִי שֶׁמִּתְגַּבֵּר וְתוֹפֵשׂ בָּהּ כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל, הִנֵּה לֶעָתִיד לָבוֹא יִזְכֶּה לָהּ בֶּאֱמֶת, אֲשֶׁר הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ יִתְּנָהּ לוֹ שְׂכָרוֹ חֵלֶף מָה שֶּׁהִשְׁתַּדֵּל אַחֲרֶיהָ בִּזְמַן עֲבוֹדָתוֹ.

אַךְ הַזְּרִיזוּת אַחַר הַתְּחָלַת הַמַּעֲשֶׂה הוּא, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאָחַז בְּמִצְוָה, יְמַהֵר לְהַשְׁלִים אוֹתָהּ וְלֹא לְהָקֵל מֵעָלָיו כְּמִי שֶׁמִּתְאַוֶּה לְהַשְׁלִיךְ מֵעָלָיו מַשָּׂאוֹ, אֶלָּא מִיִּרְאָתוֹ פֶּן לֹא יִזְכֶּה לִגְמֹר אוֹתָהּ.

וְעַל זֶה הִרְבּוּ לְהַזְהִיר, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְאָמְרוּ (בראשית רבה פ' פה): כָּל הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה וְאֵינוֹ גּוֹמֵר אוֹתָהּ, קוֹבֵר אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו.

וְאָמְרוּ (שם): אֵין הַמִּצְוָה נִקְרֵאת אֶלָּא עַל שֵׁם גּוֹמְרָהּ.

וְאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (משלי כב): חָזִיתָ אִישׁ מָהִיר בִּמְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב, בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֻׁכִּים.

וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קד) יְחָסוּ לוֹ הַשָּׁבַח הַזֶּה, עַל שֶׁמִּהֵר בִּמְלֶאכֶת בִּנְיַן הַבַּיִת וְלֹא נִתְעַצֵּל בָּהּ לְאַחֵר אוֹתָהּ. וְכֵן דָּרְשׁוּהוּ עַל מֹשֶׁה עָלָיו הַשָּׁלוֹם, עַל שֶׁמִּהֵר בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן.

וְכֵן תִּמְצָא כָּל מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים תָּמִיד בִּמְהִירוּת. אַבְרָהָם כָּתוּב בּוֹ (בראשית י"ח:ו'): וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי וְגוֹ', וַיִּתֵּן אֶל הַנַּעַר וַיְמַהֵר.

רִבְקָה, (שם כד) וַתְּמַהֵר וַתְּעַר כַּדָּהּ וְגוֹ'.

וְכֵן אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (במדבר רבה פרשה י): וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וְגוֹ' (שופטים יג), מְלַמֵּד שֶׁכָּל מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים בִּמְהִירוּת, אֲשֶׁר לֹא יִתְּנוּ הֶפְסֵק זְמַן לֹא אֶל הַתְּחָלַת הַמִּצְוָה וְלֹא אֶל הַשְׁלָמָתָהּ.

וְתִרְאֶה שֶׁהָאָדָם אֲשֶׁר תִּלְהַט נַפְשׁוֹ בַּעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, וַדַּאי שֶׁלֹּא יִתְעַצֵּל בַּעֲשִׂיַּת מִצְוֹתָיו, אֶלָּא תִּהְיֶה תְּנוּעָתוֹ כִּתְנוּעַת הָאֵשׁ הַמְּהִירָה, כִּי לֹא יָנוּחַ וְלֹא יִשְׁקֹט עַד אִם כְּלָה הַדָּבָר לְהַשְׁלִימוֹ.

וְאָמְנָם, הִתְבּוֹנֵן עוֹד, שֶׁכְּמוֹ שֶׁהַזְּרִיזוּת הוּא תּוֹלֶדֶת הַהִתְלַהֲטוּת הַפְּנִימִי, כֵּן מִן הַזְּרִיזוּת יִוָּלֵד הַהִתְלַהֲטוּת. וְהַיְנוּ, כִּי מִי שֶׁמַּרְגִּישׁ עַצְמוֹ בְּמַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה כְּמוֹ שֶׁהוּא מְמַהֵר תְּנוּעָתוֹ הַחִיצוֹנָה, כֵּן הִנֵּה הוּא גּוֹרֵם שֶׁתִּבְעַר בּוֹ תְּנוּעָתוֹ הַפְּנִימִית כְּמוֹ כֵן, וְהַחֵשֶׁק וְהַחֶפְץ יִתְגַּבֵּר בּוֹ וְיֵלֵךְ. אַךְ אִם יִתְנַהֵג בִּכְבֵדוּת בִּתְנוּעַת אֵיבָרָיו, גַּם תְּנוּעַת רוּחוֹ תִּשְׁקַע וְתִכְבֶּה. וְזֶה דָּבָר שֶׁהַנִּסָּיוֹן יְעִידֵהוּ.

וְאָמְנָם כְּבָר יָדַעְתָּ, שֶׁהַנִּרְצָה יוֹתֵר בַּעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, הוּא חֵפֶץ הַלֵּב וּתְשׁוּקַת הַנְּשָׁמָה. וְהוּא מָה שֶׁדָּוִד הַמֶּלֶךְ מִתְהַלֵּל בְּחֶלְקוֹ הַטּוֹב וְאוֹמֵר (תהילים מ"ב:ב'-ג'): כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים, צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים וְגוֹ'. (תהילים פ"ד:ג'): נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת ה'. (תהילים ס"ג:ב'): צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי כָּמַהּ לְךָ בְשָׂרִי.

וְאוּלָם הָאָדָם אֲשֶׁר אֵין הַחֶמְדָּה הַזֹּאת לוֹהֶטֶת בּוֹ כָּרָאוּי, עֵצָה טוֹבָה הִיא לוֹ שֶׁיְזָרֵז בִּרְצוֹנוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּמָּשֵׁךְ מִזֶּה שֶׁתִּוָּלֵד בּוֹ הַחֶמְדָּה בַּטֶּבַע, כִּי הַתְנוּעָה הַחִיצוֹנָה מְעוֹרֶרֶת הַפְּנִימִית, וּבְוַדַּאי שֶׁיּוֹתֵר מְסוּרָה בְּיָדוֹ הִיא הַחִיצוֹנָה מֵהַפְּנִימִית. אַךְ אִם יִשְׁתַּמֵּשׁ מִמָּה שֶׁבְּיָדוֹ, יִקְנֶה גַּם מָה שֶׁאֵינוֹ בְּיָדוֹ בְּהֶמְשֵׁךְ, כִּי תִּוָּלֵד בּוֹ הַשְׂמָחָה הַפְּנִימִית וְהַחֵשֶׁק וְהַחֶמְדָּה מִכֹּחַ מָה שֶׁהוּא מִתְלַהֵט בִּתְנוּעָתוֹ בְּרָצוֹן. וְהוּא מָה שֶׁהָיָה הַנָּבִיא אוֹמֵר (הושע ו): וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת ה', וְכָתוּב (שם יא): אַחֲרֵי ה' יֵלֵכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג.